

השימוש בגז כאמצעי עזר להעצמת 'אש המערכה'

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. עיכול איטי של איברי הקרבנות - בעיה שיש לפותרה
- ג. איסור 'לא ילין' - כתוצאה מעיכול איטי של איברי הקרבנות.
- ד. הזרמת גז אל 'אש המערכה'
- ה. האם מותר להוסיף צינור למזבח?
- ו. האם מותר לעשות נקב בתוך המזבח?
- ז. מאיזה 'חומר' מותר לעשות את צינור הגז?
- ח. סיכום

א. פתיחה

מאמר זה בא לברר, האם מותר לחבר למזבח העולה צינור גז אשר יעבור בתוכו, ויזרים גז אל ה'מערכה הגדולה' עליה מוקטרים הקרבנות, זאת, כדי להגדיל את עוצמת האש הבווערת על המזבח, כדי שבשר הקרבנות שעליו ישרף ויתעכל כמה שיותר מהר. העברת צינור בתוך המזבח, והזרמת גז אל האש הבווערת עליו (בנוסף לעצי המערכה ולא במקומם), מעלה מספר שאלות:

- א. האם מותר להוסיף חומר בעירה נוסף על עצי המערכה, כך שהאש השורפת את איברי הקרבנות תהיה ניזונה גם ממנו, ולא רק מעצים?
- ב. באם אכן מותר להוסיף חומר בעירה נוסף על עצי המערכה, באלו תנאים, אם בכלל, צריך לעמוד חומר זה, והאם הגז עומד בתנאים אלו?
- ג. האם מותר להוסיף לגוף המזבח צינור? שאלה זו עולה, עקב החובה לבנות את המקדש וכליו כפי 'תוכנית הבית' שמסר דוד לשלמה, ככתוב: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"י א' כח, יט). תוכנית זו, אינה כוללת צינור גז העובר בתוך המזבח!
- ד. האם מותר לעשות נקב בתוך המזבח, כדי להעביר בו צינור?
- ה. במידה ומותר להוסיף למזבח צינור גז, יש לברר מאלו חומרים צריך יהיה להיעשות הצינור? שאלה זו מתעוררת, מאחר והמזבח צריך להיות עשוי מאבנים, ככתוב (שמות כ, כא): "מזבח אבנים תעשה ליי", וכנפסק ברמב"ם (בית הבחירה א, יג). אם כן, יש לדון האם צינור הגז צריך להיות עשוי דוקא מאבן¹ או שמותר לעשותו אף מחומרים אחרים.

אולם, לפני שנדון בשאלות הנ"ל, יש לברר מה הצורך, אם בכלל, בהגדלת עוצמת בעירת האש הדולקת על המזבח, וכדלהלן.

ב. עיכול איטי של איברי הקרבנות - בעיה שיש לפותרה

¹ ישנם מספר מדינות בעולם, בהם צינורות הגז הביתיים עשויים אבן.

שריפה איטית של איברי הקרבנות העולים על המזבח מגבילה את כמות האיברים שניתן להניח על האש, שכן, הוספת איברים לאש כשזו מלאה בחלבים ובשר עלולה לחנוק את האש ולהביא לכיבויה. ומכאן, שזמן עיכולם ושרפתם של איברי הקרבנות העולים על המזבח משפיע באופן ישיר על מספרם של הקרבנות שניתן יהיה להקריב יום יום.

אכן, בעיה זו מצאה את פתרונה כבר מיומו הראשון של המשכן - יום חנוכת אהל מועד - אז ירדה אש משמים על מזבח הנחושת, ככתוב (ויקרא ט, כד): "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים...". כשאש זו שורפת במהירות את איברי הקרבנות שעל המזבח (יומא כא, ב). האש שירדה משמים על מזבח הנחושת המשיכה לרדת עליו לכל אורך נדודי המשכן במדבר, וכן בזמן היותו שוכן בגלגל, בשילה, בנוב ובגבעון (סדר עולם פרק ט"ו; זבחים סא, ב). דוגמא למספר הקרבנות הרב שהיה מתאפשר להעלות על המזבח בזכות אש זו, מצינו אצל שלמה המלך, שהיה מקטיר אלף עולות ביום על מזבח הנחושת בגבעון (מלכים א' ג, ד), זאת למרות שגודלה של המערכה עליה היו מוקטרים הקרבנות היה בסך הכל אמה על אמה (זבחים סב, א; רמב"ם בית הבחירה ב, ה).

ביום בו חנך שלמה את בית ראשון, עברה אש שמימית זו ממזבח הנחושת אל מזבח האבנים שבנה שלמה ב'עזרה', ומאז המשיכה לרדת על המזבח עד שבא מנשה וסילקה (סדר עולם פט"ו). והנה, בראשית ימי הבית השני, נאלצו בוני הבית להגדיל את מידותיו של מזבח העולה, כדי להגדיל את שטחה של המערכה הגדולה, זאת, מאחר והאש שירדה משמים כבר לא סייעה עוד לשריפתם המהירה של הקרבנות העולים על המזבח, וחכמים שבאותו דור נדרשו למצוא פתרון לבעיה זו, זאת עשו על ידי הגדלת שטחה של המערכה הגדולה - מה שמאפשר להגדיל את מספר עצי המערכה וממילא את עוצמת האש (זבחים סא, ב).

נמצא, איפוא, שחכמים ראו בעיכול איטי של בשר הקרבנות בעיה שיש לפותרה, וכשהאש שירדת משמים אינה עוזרת עוד לפתרון בעיה זו נוקטים הם מצידם במעשה ובשינוי המביא לפתרון בעיה זו.

דוגמא נוספת בה נדרשו חכמים להתמודד עם בעיה מעין זו מצינו גם ביומו הראשון של בית ראשון - בחנוכת מקדש שלמה - אז אמנם ירדה אש משמים שסייעה בשריפתם המהירה של הקרבנות, אך כיוון שמספרם של אלו היה למעלה ממאה ארבעים ושתיים אלף קרבנות² - גם האש שירדה משמים לא יכלה לשרוף את כל איברי הקרבנות ביום אחד. מציאות זו מביאה את שלמה

² מאה ועשרים אלף צאן, עשרים ושניים אלף בקר לשלמים, אלף עולות, ומנחות אשר מספרם לא ידוע (מלכים א ח, טג). ויש להעיר, שדבר זה מעורר תמיהה, שכן, במסכת פסחים (סד, ב) מסופר על אגריפס המלך שרצה לספור את ישראל, ועשה זאת באמצעות ספירת הפסחים שהובאו אותה שנה למקדש, ובאותה שנה ספרו כפלים כיוצאי מצרים - מיליון ומאתיים אלף פסחים. והרי מספר זה גדול פי כמה מכמות הקרבנות שהקריב שלמה ביום חנוכת המקדש, ואף שהמזבח בימי בית שני היה גדול מזה של בית ראשון, כדלעיל, האש שירדה עליו משמים לא סייעה לשריפתם המהירה של איברי הקרבנות, וכיצד אם כן התאפשר הדבר בעוד אצל שלמה מספר נמוך בהרבה של קרבנות לא יכול היה לעלות על המזבח?

ואכן, יש מהאחרונים הכותבים שמספר הפסחים המתוארים בסיפור זה הם גוזמא ('מגיד חדשות' מכות י, א), או שכל זה היה בדרך נס ('שדה צופים' חגיגה ב, א). מספר סיבות נוטות לפירוש זה: א. בלתי אפשרי שמיליון ומאתיים אלף פסחים המחולקים לשלוש כתות, כך שבכל כת צריכים כארבע מאות אלף איש עם ארבע מאות אלף כבשים יוכלו להיכנס לעזרה בפעם אחת. העזרה אינה יכולה להכיל בבת אחת מספר כזה של אנשים וכבשים, זאת ללא שספרנו גם את שלמי החגיגה ב. לא מובן, כיצד הספיקו הכהנים להקריב כמות כזו של בהמות בחצי יום! ועוד.

המלך למצוא פתרון נוסף שיאפשר את הקרבתם של כל הקרבנות ללא שיהיה צורך לוותר על חלק מהם.

שם כך מוסיף שלמה עוד 'מקום' להקטרת קרבנות, ככתוב: **"בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמִּזְבֵּחַ אֶת תּוֹדַת הַחֵצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית ה', כִּי עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים, כִּי מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה', קִטַּן מִהַכִּיל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים"** (מלכים א' ה, ח, סד).

נחלקו תנאים (זבחים נט, א-ב) מה בדיוק עשה שלמה, כדי לאפשר את העלאת הקרבנות הרבים: ר' יהודה סובר, שהמזבח שהיה קטן ולא הכיל את מספר הקרבנות שהובאו למקדש אותו יום היה מזבח האבנים שבנה שלמה, שהיה כ' על כ' אמה. לפיכך קידש שלמה את רצפת העזרה שלפני בית ה' בקדושת מזבח, כדי שיהיה אפשר להקטיר גם עליה קרבנות.³ בעזרת תוספת מערכות עצים על רצפת העזרה, הספיקו אותו יום להשלים את הקרבתם של הקרבנות כולם.

ר' יוסי לעומתו סובר, שהמזבח שהיה קטן ולא הכיל את מספר הקרבנות אותו יום היה מזבח הנחושת שבמשכן, שגודלו היה חמש על חמש אמה. לפיכך שלמה החליפו, ובנה במקומו מזבח אבנים בגודל עשרים אמה, שהספיק למספר הקרבנות שהובאו אותו יום למקדש.⁴ נמצא, איפוא, שלכו"ע גודלו של המזבח (הנחושת לר' יוסי, והאבנים לר' יהודה) עיכב את הקרבת הקרבנות הרבים אותו יום, מה שאילץ את שלמה לקדש מקום נוסף (רצפת העזרה שלפני בית ה' או במקום המזבח) כדי להגדיל את מקום הקטרת הקרבנות. הרי לפנינו דוגמא נוספת, שחכמים, ובמקרה זה החכם מכל אדם - שלמה המלך, אינו משלים עם מציאות שתמנע את הקטרת כל הקרבנות המובאים למקדש, והוא פותר בעיה זו, וכדלעיל.

נמצינו למדים, ששריפה איטית של בשר הקרבנות על המזבח מהווה בעיה שיש לפותרה, וכפי שעשו חכמים בימי בית ראשון ושני. איננו יודעים האם כשנשוב ונחדש את העבודה בהר בית ה' תרד אש משמים על מזבח העולה שנבנה בעזרה, ואם תרד, האם תזרז את שריפת איברי הקרבנות כפי שהיה במשכן ובבית ראשון. בהיעדר גורם כלשהו, שיש בכוחו לזרז ולמהר את שריפתם של איברי הקרבנות העולים על המזבח, צפויות תקלות ובעיות רבות בסדר יומו התקין של המקדש.

³ על מערכות העצים שהוצבו על רצפת העזרה הקטירו את איברי הקרבנות, אך דמם נזרק על המזבח (זבחים נט, א, ד"ה מודה ר' יהודה בדמים).

⁴ הסברו של ר' יוסי לפסוק מעורר קושי, שכן, בפסוק מקביל בדה"י (ב, ז, ז) נאמר וְיִקְדַּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת תּוֹדַת הַחֵצֵר .. כִּי מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל לְהַכִּיל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים, ומפורש בפסוק, שהמזבח הקטן הוא המזבח שעשה שלמה, וכדברי ר' יהודה, ולא מזבח הנחושת שעשה משה, וכדברי ר' יוסי!! השיטה מקובצת (זבחים נט ע"ב אות יד) כותב שכוונת הפסוק בדה"י (שם) לומר: "כי מזבח הנחושת של משה, שעשה שלמה תחתיו מזבח אחר, קטן מהכיל". כלומר, אין כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה שלמה היה קטן, אלא כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה משה היה קטן, ושלמה עשה תחתיו מזבח אבנים גדול.

דברי השיטה מקובצת קשים להבנה, שכן בכתוב נאמר במפורש שאת מזבח הנחושת עשה שלמה ולא משה (חק נתן זבחים ס ע"א). הרד"ק בפירושו לפסוק במלכים א (ח, סד) כותב על דברי ר' יוסי: "ואלה דברים של תימה הם". כמו כן, כל מפרשי הנביא שנקטו עמדה במחלוקת תנאים זו, ולא הסתפקו בציון העובדה שיש מחלוקת כיצד לפרש פסוק זה, נקטו בפירושו של ר' יהודה. כך כתבו ר"י אברבנאל, המלבי"ם, והרלב"ג (מל"א ח, סד). כן כתב רס"ג בפירושו לפרשת שמיני (ויקרא ט', כד). הכוזרי (מאמר ג סעיף לט) אף כותב, שהיכולת להקטיר קרבנות על רצפת העזרה הינה דין תורה שחודש על ידי שלמה המלך אותו יום. ראוי לציין, שאין ולו פרשן אחד שפירש פסוק זה כדעת ר' יוסי. גם בספרות ההלכה יש מהאחרונים שפסקו כר' יהודה, כאשר ישנם מספר השלכות הלכתיות הנובעות מהשאלה האם רצפת העזרה קודשה בקדושת מזבח או לא. על כך ראה במאמרי 'מקום מזבח העולה בעזרה', בימעלון בקודש' כרך ט"ו, אדר תשס"ח.

בעיות קשות במיוחד עלולות להיווצר בתקופת החגים, זמן בו מובאים למקדש עשרות אלפי קרבנות, דבר שעלול לגרום לכך שמקום המערכה יהיה עמוס ומלא בבשר קרבנות, ואי אפשר יהיה להוסיף עליו עוד בשר, כאשר ישנם עוד קרבנות רבים שצריכים לעלות עליו!

זאת ועוד, מעבר לאמור לעיל יש לדעת שלבעיה זו צד נוסף, שכן, שריפה איטית של בשר הקרבנות העולה על המזבח עלולה לגרום לכהנים לעבור על איסור 'לא ילין', וכדלהלן.

ג. איסור 'לא ילין' - כתוצאה מעיכול איטי של איברי הקרבנות

כתוב בתורה (שמות כג, יח): "לֹא תִזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זֶבְחִי, וְלֹא יִלִּין חֶלְבֵי חֲגִי עַד בִּקְרָא", כלומר, חלבי קרבן הפסח צריכים להיות מוקטרים על המזבח עד הבקר, ואסור להשהותם מעבר לכך. איסור זה כולל לא רק את אימורי קרבן הפסח, אלא את כל אימורי (חלבי) ואיברי הקרבנות כולם. כך כתב הרמב"ם (קרבן פסח א, ז): "המניח אימורין ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר 'לא ילין חלב חגי עד בוקר'⁵, וכן כתב ביתר ביאור בספר החינוך (מצוה צ'): "שלא להניח אימורין של פסח עד הבקר... והוא הדין לשאר אימורין ולשאר קרבנות"⁶. חכמים גזרו וצמצמו את זמן הקטר החלבים והאיברים עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה (ברכות פ"א משנה א; רמב"ם מעשה הקרבנות ד, ב⁷).

נמצא, איפוא, שבימים בהם מועלים על המזבח אלפי קרבנות, ישנו חשש שכיוון שהמערכה הגדולה תהיה עמוסה באיברי ואימורי קרבנות עד אפס מקום - ישארו עוד איברים ואימורים שלא ניתן יהיה להעלותם בזמן על אש המערכה, והכהנים יעברו עליהם באיסור 'לא ילין', כאמור לעיל.

יתירה מזאת! ישנם זמנים בהם אימורי הקרבנות צריכים לעלות על המזבח עד השקיעה ולא מאוחר יותר! זאת מאחר ומצות התורה להקטיר אימורים כל הלילה מתייחס דווקא לקרבן שנשחט ביום חול ואימוריו מוקטרים גם הם בליל חול. אולם, קרבן שנשחט ביום חול אסור להקטיר את אימוריו בשבת או ביו"ט, שכן "עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביו"ט (פסחים נט, ב).

כך הוא בנוגע לקרבן הפסח כשחל ביום חול, שאימוריו צריכים לעלות על המזבח עד השקיעה ואסור להקטירם בלילה שהינו יו"ט, וכדברי הרמב"ם (קרבן פסח א, ח): "מקטירין חלבי פסחים כל הלילה עד שיעלה עמוד הבקר. במה דברים אמורים? בשחל ארבעה עשר להיות בשבת, שהרי חלבי שבת קרבין ביו"ט, אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול אין מקטירין חלבי חול ביו"ט".

⁵ המשנה למלך (שם) סובר, שלדעת הרמב"ם, איסור 'לא ילין' חל רק על חלבי הפסח, ולא על שאר הקרבנות, כיוון שהרמב"ם כתב הלכה זו בהלכות קרבן פסח. אולם, לשון הרמב"ם היא: 'המניח אימורין', המתארת בפשטות את כל האימורין, ולא רק את אימורי קרבן הפסח, וכן כתבו הליקוטי הלכות (פסחים ה, ב), המראה פנים (ירושלמי פסחים, ה, ב) ועוד. יש לציין שכך משתמע בפשטות ממספר סוגיות בתלמוד, כגון במסכת חגיגה (י, ב) ועוד, שאיסור הלנת אימורין קיים בכל הקרבנות.

⁶ זו דעת רוב הראשונים.

⁷ רש"י (ברכות ב, א ד"ה להרחיק את האדם) סובר שחכמים לא גזרו שצריך להקטיר את איברי וחלבי הקרבנות עד חצות. ראייתו מדברי המשנה במגילה (כ, ב): "דבר שמצותו בלילה - כשר כל הלילה". דברי רש"י מנוגדים לפשט המשנה בברכות (ב, א). אמנם הרשב"א (ברכות ט, א) סובר כרש"י, אך הריטב"א בברכות, והתוספות בפסחים (קכ, ב, ד"ה אמר) סוברים כרמב"ם, וכך גם דעת רבינו יונתן ורבי יהוסף אשכנזי, המובאים במלאכת שלמה.

נמצא, איפוא, שבשנה רגילה בה י"ד בניסן חל ביום חול, הזמן המיועד להקטרת חלבי הפסחים קצר ביותר - עד השקיעה, וכיצד יספיקו הכהנים לגמור ולהקטיר את כל חלבי הפסחים הרבים המובאים למקדש (הפסח חובה על כל ישראל והמבטלו ענוש כרת), ואש המערכה שורפת לאט את האימורין?

יתירה מזאת! בד"כ⁸ עם הפסח באה גם 'חגיגת ארבע עשר' - בכך גדל בצורה ניכרת מספר הקרבנות המוקרבים ביום זה. במציאות שכזו, האפשרות לעבור על איסור 'לא ילין' הינה כמעט ודאית.

זאת ועוד, בעיה נוספת, ואף חמורה יותר, העלולה להיגרם מעיכוב בהקטרת אימורי הפסח היא ביטול מצוות עשה של אכילת קרבן פסח, שכן, קרבן זה אסור באכילה עד אשר יוקרבו אימוריו (אור שמח על הרמב"ם שם, ועוד).

ראוי להעיר, שאמנם, כדי להימנע מאיסור 'לא ילין' ניתן להעלות את איברי הקרבנות על המזבח, גם ללא הקטרתם (ריטב"א יומא כא,א ועוד). אך, זהו פיתרון מוגבל, שכן, גם המקום על המזבח לא יספיק כשכמות הקרבנות העולים עליו גדולה מאד. כמו כן, אין בפיתרון שכזה, למעט ולו במשהו את הצורך למצוא פתרונות נוספים ויסודיים יותר.

דבר נוסף המניע אותנו למצוא פתרון לעיכול האיטי של בשר הקרבנות על המזבח היא ההלכה הפשוטה שחביבה מצוה בשעתה, ועל כן ראוי להשתדל ולהקטיר את כל הקרבנות דוקא ביום שחיטתן, ולא לאחר את הקטרתן ללילה. הקטרת איברי הקרבן ביום שחיטתו חביבה כל כך, עד שהתירו להקטיר אימורין ואיברין אף בשבת, אף שניתן לעשות זאת גם בלילה - בצאת השבת (רמב"ם מעשה הקרבנות ד, ג).

לאור דברים אלו יש לבחון היטב, האם מותר להעצים את 'אש המערכה' הדולקת על המזבח, על ידי העברת צינור גז בתוך המזבח, והזרמת גז לתוך האש, וכדלהלן.

ד. הזרמת גז אל 'אש המערכה'

האש הדולקת על המזבח מוזנת על ידי עצים, ככתוב (ויקרא א, ז): "וַיִּנְתְּנוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַפֶּהֶן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל הָאֵשׁ".

יש לברר, האם מותר ליתן חומר בעירה נוסף לתוך עצי המערכה, ואם כן, אלו תכונות צריכות להיות לחומר זה?

נאמר בתורה (ויקרא ב,יא-יב): "כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לַה' לֹא תַעֲשֶׂה חֻמֶּץ, כִּי כָּל שְׂאֵר וְכָל דָּבָשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לַה'. קֶרֶבֶן רִאשִׁית תִּקְרְבוּ אֹתָם לַה', וְאֵל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרִיחַ נִיחֹחַ". ומכאן, שכל המנחות המוקטרות על המזבח הם מצה. שתי הלחם המובאים בשבועות, ועשרה לחמי תודה (מתוך ארבעים לחמים) הם המנחות היחידות שהינם חמץ, אלא שאין מקטירים מהם על המזבח.

הנה, המילים 'לריח ניחוח' שבסוף הפסוק מיותרות, לכאורה, שכן ניתן היה לומר: "ואל המזבח לא יעלו". ולשם מה נכתבו?

⁸ כאשר הפסח בא בחול, בטהרה, והמינויים עליו רבים כך שכל אחד מהם יקבל כזית בשר והפסח לא יאכל על השובע.

ואכן, נחלקו ר' אליעזר וחכמים (זבחים עז, א) בדבר: לדעת ר' אליעזר, האיסור להעלות על המזבח שאור ודבש הוא זוקא אם הם מועלים ל'ריח ניחוח', משא"כ אם מעלם ל'שם עצים', כלומר כתוספת לעצים - הדבר מותר.

ולכן, אם איברי עולה התערבו באיברי חטאת והכהן לא מזהה מהם איברי החטאת שצריך לאוכלם ואסור לשורפם על המזבח, ומהם איברי העולה שאסור לאוכלם והם צריכים להישרף על המזבח - איברים אלו יכולים להינתן על האש ל'שם עצים' - כעצים.

חכמים לעומת זאת סוברים, שדוקא השאור והדבש האסורים לעלות על המזבח כקרבת - מותרים לעלות כעצים. אך, איברי חטאת, שיירי מנחה וכו' - קרבנות שכן עולים על המזבח - אסור להעלות ל'שם עצים'. ועל כן, אסור לשרוף על המזבח את איברי העולה והחטאת שהתערבו זה בזה, ויש לשומרם עד אשר תיפסד צורתן, ואז להוציאם לבית השריפה.

רש"י (שם ד"ה מידי אחרינא) מסביר, שחכמים אוסרים להעלות ל'שם עצים' דווקא שיירי קרבנות - מה שיותר מקרבן שעלה על המזבח, ומכאן, שבדבר שכלל לא עלה על המזבח גם חכמים יודו שמותר להעלותו על המזבח ל'שם עצים'.

נמצא, איפוא, שבאופן עקרוני מותר ליתן חומרי בעירה נוספים על אש המערכה, כגון כאלו הניתנים ל'שם עצים'. גז, שאינו קרבן, ואינו עולה כלל על המזבח, יכול לעלות ל'שם עצים', גם לדעת חכמים, וכל שכן לדעת ר' אליעזר המתיר העלאה ל'שם עצים' גם לשיירי קרבן העולה על המזבח.

זאת ועוד! בדברים אלו אנו מתייחסים לגז כאל דבר השווה לאיברי עולה, חטאת, שיירי מנחה וכו'. אולם, למעשה, הגז איננו 'חומר' כבשר קרבן, וסולת של מנחה כיוון שהוא אינו מורגש בחושי האדם. כך אכן התייחס הגרש"ז אורבעאך לגז, בהתירו שתיית מי סודה בפסח, על אף שהגז מהם נוצרו מי סודה אלו נוצר מחמץ. טעם הדבר הוא, שכן כעת, כשהחמץ הינו גז - אין לו שום ממשות, ועל כן אינו נאסר בפסח.⁹

נמצא, איפוא, שמותר להוסיף לעצי המערכה חומרי בעירה נוספים, כל שכן גז שאינו מוגדר כ'חומר', וניתן להתייחס להזרמתו אל האש, כאילו דבר לא נוסף אליה.

ראיה נוספת להתיר את הוספתו של 'חומר בעירה' שאינו עץ ל'אש המערכה', ניתן להביא מהאש שירדה משמים על המזבח. אש זו ניזונה בדרך נס, ולא על ידי עצים, ובכל זאת אש זו 'כשרה' למזבח.

לפיכך, נדמה, שאין איסור להוסיף ל'אש המערכה' עוד חומר בעירה, בנוסף על העצים המבעירים אותה.

גם באשר לתכונותיו של הגז, תואמות הן את האמור ביחס לסוג העצים הכשרים למזבח, ואף יותר מכך:

במשנה (תמיד ב, ג) נאמר: "וכי כל העצים כשרים למערכה? הין, כל העצים כשרין למערכה, חוץ משל זית ושל גפן. אבל באלו רגילין - במרביות של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן". בגמרא (תמיד

⁹ מסיבה זו התיר הגרש"ז אורבעאך גם שתיית מים מהכנרת וכדו', על אף הסיכון שזרקו למים חמץ בפסח. זאת, מאחר, ובמים אין חמץ ממשי, וחז"ל אסרו חמץ **במשהו**, כלומר צריך משהו, אך פחות מכך אינו אסור ספר הליכות שלמה, הלכות פסח.

כט, ב) מבואר, שעצי הזית והגפן נאסרו בגלל שיש להם פירות, ובלקחתם למזבח יש פגיעה במצות ישוב ארץ ישראל (עצי התאנה מהם ניתן לקחת עצים למערכה הם עצים זקנים שאינם נותנים פירות, או עצים שפירותיהם רעים. גמרא שם).

טעם נוסף המובא בגמרא הוא, שעצים אלו מעלים עשן מרובה, ואין זה מכבודו של המזבח להעלותם עליו.

לפי דברים אלו עולה, שאין בהוספת גז שום איסור, שכן, הגז אינו פרי שלקחתו פוגעת במצוות ישוב הארץ, וכן אין בו נוזלים הגורמים ליצירת עשן מרובה וכד'.

מקור נוסף המלמד על תכונותיהם של 'עצי המערכה' הוא התורת כהנים (ויקרא נדבה ו, ד), שם נאמר: "על העצים אשר על האש" - עצים הנתוכים להיות אש'. הראב"ד, ר"ש משאנץ ועוד (שם) סוברים, שעצים הנתוכים להיות אש פירושו, עצים שלאחר בעירתם נעשה מהם גחלת, פרט לאותן עצים שנעשין כולן אפר. המפרש לתמיד (כט, ב) לעומת זאת סובר, שנתוכים להיות אש פירושו שעצים אלו נדלקים מהר, תכונה הנצרכת כדי שאש המערכה תבער ברציפות ללא הפרעות ודעיכות.

גם לדעת הראשונים דלעיל, הדורשים שעצי המערכה יהיו כאלו שנשאר מהם גחלים, אין בעיה בתוספת גז על העצים, שהרי אין בתוספת שכזו לבטל את הגחלים שנוצרים מעצי המערכה.

הצורך בעצים ואי אפשרות החלפתם נובע גם מכך שסידור עצי המערכה בבקר הינה מצווה¹⁰, ומכאן שהשימוש בעצים הוא חובה. הגחלים נצרכים למצוות תרומת הדשן, ועוד.

ומכאן, שהוספת הגז אינה אסורה, כל עוד ישארו מ'אש המערכה' גחלים, כאמור לעיל.

גם לדעת המפרש לתמיד, אין בעיה בהוספת גז לאש, שכן הוא נשרף בקלות ולא רק שאינו גורם לעיכוב בבעירת האש, אלא אדרבה! כל הוספתו היא בגלל המהירות והעצמת האש אותה הוא גורם.

ה. האם מותר להוסיף צינור למזבח?

לאחר שדוד מוסר לשלמה את תוכנית המקדש, הוא אומר: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"א' כח, יט). הגמרא במספר מקומות בתלמוד, מקשה מפסוק זה, כשעולה אפשרות לשינוי כלשהו בתוכנית הבית או כשכבר נעשה שינוי שכזה, זאת, לאור הבנתה, שכוונת הפסוק לומר, שתוכנית הבית הינה תוכנית שמימית ולא ניתן לערוך בה שינויים.

למעשה, לאורך הדורות, נעשו מספר שינויים במבנה המקדש, כגון: הגדלת מידות מזבח העולה בראשית ימי הבית השני, כאמור לעיל (זבחים סב, א), הוספת גזוזטרא [מרפסת] לעזרת נשים בימי בית שני (סוכה נא, ב), ועוד. שינויים אלו לא נעשו כלאחר יד, אלא מתוך הבאת ראיה לדבר, כגון לימוד על פי אחת המידות שהתורה נדרשת בהם, פרשנות לפסוק וכו.¹¹

העיקרון לפיו דרשה ולימוד מפסוק מתירים לשנות או להוסיף על תוכנית הבית שדוד מסר לשלמה מתבאר בדברי הירושלמי (מגילה פ"א ה"א), שם נאמר: "רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק: מגילה שמסר שמואל לדוד ניתנה להידרש. מה טעמא? 'הכל בכתב' - זו המסורת, 'מיד ה' - זו רוח הקודש, 'עלי השכיל' - מיכן שניתנה להידרש".

ומכאן, שתוכנית הבית אינה שונה משאר התורה, וחכמים יכולים לערוך בה שינויים ותוספות לאור הבנתם וסברתם.

¹⁰ כך כותב רש"י (יומא כז, ב ד"ה הוי אומר): "תמיד של שחר הזקיקך הכתוב בו למערכת עצים חדשה בכל בוקר".

¹¹ הוספת הגזוזטרא לעזרת נשים נעשתה לאחר ק"ו שדרשו חכמים, ראה שם.

מאידך, במקרים בהם הועלתה אפשרות לשינוי או תוספת כלשהיא, ולא נמצא פסוק ודרשה המתירה זאת - אפשרות זו נשללה, כגון, הוספת פשפש [חלון] למחיצה המפרידה בין עזרת נשים לעזרת ישראל. אמנם, הגמרא (זבחים לג, א) העלתה את ההצעה לעשיית הפשפש בגלל צורך הלכתי: כדי שהמצורע שאסור לו להיכנס לעזרה, יוכל להכניס את ידיו דרך הפשפש ולסמוך על קרבנו, כך שקרבנו ימצא בצפון העזרה, במקום שחיתת קדשי קדשים, וכך תוכל להתקיים ההלכה 'תיכף לסמיכה שחיטה'. אולם, לבסוף, כיוון שאין פסוק ממנו ניתן ללמוד להתיר עשיית פשפש שכזה - הדבר נאסר (תוס' שם ד"ה וליעבד פשפש).

דוגמא נוספת, שללא לימוד מפסוק אסור לשנות דבר מ'תוכנית הבית' שמסר דוד לשלמה מצינו במשנה בחולין (פג, ב), שם נאמר שמצוות כיסוי הדם נוהגת רק בחולין ולא במוקדשין. הגמרא (שם) מסבירה, שכיוון שבמצוות כיסוי הדם צריך לכסות את הדם בעפר מלמטה ומלמעלה, דבר זה לא יכול לנהוג במליקת העוף הנעשית על המזבח, כיוון שנתנית העפר על המזבח (כשהעפר מתבטל למזבח) מהווה תוספת למזבח - דבר שאסור לעשות בגלל הפסוק "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל".¹²

לכאורה, לאור דברים אלו, אסור יהיה להוסיף צינור שיעבור בתוך המזבח!¹³

אלא שמצינו, שחכמים התירו לחבר ולקבוע במזבח כלי גם ללא כל ראייה ולימוד מפסוק, זאת, כדי לפתור בעיה הלכתית של 'מעלין בקודש ואין מורדין', וכדלהלן:

במסכת סוכה (פ"ד משנה ט) מובא, שניסוך היין והמים היה לתוך שני ספלים שהיו מונחים על גג המזבח. תוס' (מח, ב ד"ה שני ספלים) מתקשים כיצד ניסכו לתוך ספלים אלו, הרי הניסוך היה מצלוחית של זהב, ואילו ספלים אלו עשויים כסף, ואם כן, נמצא, שהמנסך מוריד בקודש את הנסך, והרי "מעלין בקודש ואין מורדין"? ומתרצים תוס', שספלים אלו מחוברים למזבח ונחשבים לחלק מגופו, ואם כן אין לספלים אלו תורת כלי והניסוך נחשב כניסוך ישיר על המזבח. קדושתו של המזבח גדולה מזו של צלוחית הזהב, לפיכך אין בכך הורדה בקודש. כך כותבים גם המאירי, והריטב"א (שם), ואין בדברי ראשונים אחרים מי שחולק על כך.

ספלים אלו לא היו בבית ראשון, שם הניסוך היה על צידי המזבח ולא על גגו. בימי בית שני, כשהגיעו למסקנה שיש צורך לנסך לתוך המזבח ולא על צידו, הוסיפו ספלים אלו ששימשו כמשפך כדי שהנסכים ישפכו לנקבים ולא חוצה להם (זבחים סא, ב).

ואם כן נשאלת השאלה: כיצד הותרה תוספת זו למזבח בבית שני, הרי מעט עפר של מצוות כיסוי הדם הניתן על המזבח נחשב כתוספת אסורה למזבח, כאמור לעיל, ומדוע חיבורם של ספלים אלו למזבח מותרת ללא כל ראייה ולימוד המתיר זאת?

אלא, מכאן, שישנו הבדל מהותי בין נתנית עפר על המזבח לבין חיבור ספלי כסף למזבח: אסור ליתן עפר על המזבח כשזה מתבטל למזבח ונהפך להיות חלק ממנו, שכן, בכך משנים אנו את המזבח עצמו - מידותיו, גדלו. דבר זה ניתן להיעשות רק על ידי דרשה ולימוד מפסוק, כאמור לעיל

¹² עוד דוגמא מצינו במסכת עירובין (קד, א), שם אומרת המשנה: "בוזקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו", ומבאר הגמרא (שם), שהמלח אינו בטל לגבי הכבש, כי בכך הוא מוסיף על הבניין, וזה אסור, ככתוב "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל". לכן, המלח מהווה חציצה, ונתיתו היא לשם הולכת עצים למערכה שאיננה עבודה, והחציצה בה מותרת.

¹³ רק לבית דין הגדול, יש סמכות לדרוש את פסוקי התורה, וללמוד מהם הלכות חדשות. כעת, בהיעדר סמכות שכזו, אנו איננו יכולים לעשות כך (רמב"ם הלכות ממרים ב, א; וכן הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה).

(זבחים סב, א). לעומת זאת, בחיבור ספלי הכסף למזבח - מבנה המזבח לא השתנה, וצורתו היסודית נשמרה. כלומר, למרות שספלים אלו הם כגופו של המזבח - הם לא שינו אותו באופן מהותי, והם סך הכל **תוספת חיצונית למזבח**.¹⁴

דוגמא נוספת לתוספת חיצונית שמותר להוסיפה לבית גם ללא כל ראייה, דרשה וכדו' היא נברשת הזהב שתרמה הילני המלכה בימי בית שני. נברשת זו נתלתה כידוע בפתח ההיכל, ולא מצינו בחז"ל שהתקשו: 'היכי עביד הכי? והכתיב 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'!! אלא, מכאן, שכיוון שאין בהוספת נברשת זו שינוי מהותי במבנה ההיכל - צורתו, מידותיו וכדו' לא השתנו עקב כך - מותר להוסיפה ללא שום תנאי.

נמצא, איפוא, שיש להבחין בין תוספות מהותיות לבית וכליו - תוספות היוצרות **שינוי** בגודל בצורה וכדו', לבין תוספות חיצוניות שאינן יוצרות **שינוי** בגודל ובצורה, וגם לאחר הוספתם היותם תוספת חיצונית ניכר לעין כל.¹⁵

לאור דברים אלו, נדמה, שדינו של צינור גז העובר בתוך המזבח הוא כדינם של ספלי הכסף המחוברים אליו, שכן, צינור זה ניכר בהיותו תוספת 'חיצונית' למזבח, ואין הוא כעפר המתמוזג עם המזבח, משנה את צורתו, מידותיו, וכדו'.

ו. האם מותר לעשות נקב בתוך המזבח?

העברת צינור גז בתוך המזבח, דורשת עשיית נקב בתוך המזבח. יש לברר האם מותר לעשות במזבח נקב לצורך שכזה.

בגמרא (זבחים סא, ב) מובא דיון, מדוע הגדילו בוני הבית השני את מזבח העולה. לדעת רב יוסף, כאמור לעיל, הגדלת המזבח נעשתה כדי להגדיל את המערכה עליה נשרפים הקרבנות, ובכך להגביר את עוצמת האש, ולמהר את שריפתם של הקרבנות העולים על המזבח.

בגמרא מובא טעם נוסף: "כי אתא רבין אמר ר"ש בן פזי משום בר קפרא: שיתין הוסיפו. מעיקרא סבור: מזבח אדמה - שהוא אטום באדמה; ולבסוף סבור: שתיה כאכילה, ומאי מזבח אדמה? שהוא מחובר באדמה, שלא יבנו לא על גבי כיפים ולא על גבי מחילות".

בבית ראשון, הפסוק (שמות כ, כ) "מזבח אדמה תעשה לי" התפרש, שהמזבח צריך להיות אטום באדמה, ואסור שיהיה בו חלל כלשהו. לפיכך ניסוך היין והמים היה על צידי המזבח, ומשם נשפכו היין והמים אל הבור שהיה ליד המזבח. בבית שני, לעומת זאת, סברו חכמים ש'שתיה כאכילה', וכפי שהמזבח 'אוכל' את הקרבן - הקרבן נשרף על המזבח, כך המזבח צריך ל'שתות' את היין והמים - הניסוך צריך להיות לתוך המזבח. על כן, בוני הבית השני עשו נקבים בתוך המזבח,

¹⁴ לדעת רש"י (זבחים נד, א ד"ה אימר כך) ותוסי' (ד"ה אי אמרת) למזבח היתה בליטה שיצאה ממנו בגובה שלוש טפחים בקרן הדרומית מזרחית. בליטה זו שימשה לקליטת דמה של עולת העוף הנמלקת בקרן זו, זאת, מאחר ובמקום זה לא היה יסוד. בליטה זו מהווה תוספת נכבדת למזבח, ואם מעט עפר נאסר, כיצד בליטה זו מותרת? לפיכך, יש לומר, שבליטה זו לדעתם הינה חלק ממבנהו הקבוע של המזבח, כמו היסוד, הסובב ושאר חלקי המזבח, ואין זו תוספת כלל.

¹⁵ אמנם בגמרא זבחים (סא, ב) מובא, שלחכמים היתה סברא - 'שתיה כאכילה', לפיה החליטו שהניסוך צריך להיות בתוך המזבח, אך אין בכך כדי להתיר חיבור ספלים למזבח, שכן, יכלו לפתור את הבעיה של 'מעלין בקודש ולא מורדין' בכך שהיו משתמשים בספלי זהב ולא כסף. כמו כן, לא נאמר בגמרא שלסברתם היה חיזוק וראיה מפסוק.

ולתוכם ניסכו את היין והמים, ואת הפסוק "מזבח אדמה תעשה לי" הם פירשו שאין כוונתו לאסור עשיית נקבים במזבח, אלא, כוונתו לאסור את בניית המזבח על גבי כיפין (קשתות) ומחילות.

מפשוט הגמרא, משתמע, אם כן, שאין איסור לעשות נקבים בתוך המזבח, ואין הוא חייב להיות אטום (רש"י זבחים סא, ב). זו דעתם של רוב הראשונים, שכן, לדעתם, היו במזבח שני נקבים, לתוכם ניסכו את היין והמים (תוס', מאירי, וריטב"א בסוכה מח, א ועוד). נמצא, לדעתם, שעשיית נקב כדי להעביר בתוכו צינור גז - תהיה מותרת, ואין זה גרוע מהנקבים שנעשו לצורך הניסוך.

מאידיך, הרמב"ם (בית הבחירה ב, טז) כותב: "כשבנין המזבח בונין אותו **כולו אטום כמין עמוד ואין עושין בו חלל כלל** ... ונותן בתוך הבנין גוף של עץ או אבן בקרן דרומית מזרחית כמדת היסוד, וכן נותן בתוך כל קרן וקרן עד שישלים הבנין ויסיר הגופים שבתוך הבנין כדי שתשאר קרן דרומית מזרחית בלא יסוד וישארו הקרנות חלולין", ומדבריו משתמע, שהמזבח צריך להיות אטום ואין לעשות בו שום חלל, כפי שהיה בבית ראשון. אמנם, הרמב"ם כותב שקרנות המזבח חלולות, אך אין ללמוד מכך שמותר לעשות נקבים במזבח, שכן, הנקבים בקרנות הינם חלק ממבנה המזבח, ועשייתם אינה באה עקב צורך מעשי כלשהו.¹⁶

דברי הרמב"ם מעוררים תמיהה, לאור דברי הגמרא, דלעיל, המתירה עשייתם של חללים בתוך המזבח! כן תמה ונשאר בצ"ע ה'יריעות שלמה' (שם).

אלא, שעיון בדברי הרמב"ם בהלכה יא', יש בהם כדי לפתור שאלה זו, ואלו דבריו: "ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין, והן הנקראין שיתין שהדמים יורדין בהן ומתערבין באותה הקרן באמה ויוצאין לנחל קדרון". אם כן, גם ביסוד היו שני נקבים, זאת, לצורך סילוק שיירי דם הקרבנות, ומדוע כותב הרמב"ם בהלכה טז' שהמזבח כולו אטום ואין עושין בו חלל כלל?

ועל כן, נדמה, שדברי הרמב"ם בהלכה טז' על כך שהמזבח אטום, אינם באים לאסור עשייתם של חללים במזבח, והרמב"ם בסך הכל מתאר כיצד בונין מזבח, כאשר באופן רגיל אין בו חללים והוא אטום. וכך נאמר בגמרא (זבחים נד, א): "כיצד בונין את המזבח? מביאין מלבן שהוא שלשים ושתים על שלשים ושתים וגובהו אמה, ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות, ומביא סיד וקוניא זפת וממחה ושופך, וזה הוא מקום יסוד; וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים אמה על שלשים אמה וגובהו חמש אמות, ומביא חלוקי אבנים... ומביא זפת וקוניא וממחה ושופך... ", נמצא, שתהליך עשיית המזבח הוא כזה, שבאופן טבעי אין בו חללים, ואותן חללים שבין האבנים נסתמים על ידי הטיט ששופכים לבין האבנים.

אולם, נקבים הנצרכים למזבח, וכגון נקבים לשם סילוק שיירי הדם, לא רק שעשייתם מותרת, אלא, אדרבה! מצווה לעשותם.

נמצא, איפוא, שדברי הרמב"ם אינם סותרים את דברי הגמרא דלעיל, ויוצא שגם לדעתו, עשיית נקב במזבח לשם העברת צינור בתוכו תהיה מותרת כל עוד ישנו צורך הלכתי חיוני בכך (כפי שעשיית הנקבים ביסוד מותרת).

¹⁶ לדעת רש"י (זבחים נד, ב ד"ה קרנות של) קרנות המזבח היו חלולות כדי שייפול דם חטאת לתוכם, אך לדעת הרמב"ם, אין צורך שדם החטאת יתן לתוך הקרנות עצמם, והסיבה שהקרנות חלולות היא, שקרנות המזבח דומות בצורתן לקרני בהמה, ואלו כידוע חלולות.

אכן, כך משתמע מפירוש הרמב"ם למשנה, מסכת מידות ג, א. שם כתב: "וממה שאתה צריך לדעת שהמזבח הבנוי לא היה לו חלל כמו אותו שעשה משה רבינו...". ואם כן, למזבח האבנים במקדש אין חלל כמו במזבח הנחושת, כלומר חלל התופש את רוב שטחו של המזבח. אך, חללים קטנים כנקבים ודאי שמותר לעשות, והרמב"ם אינו אוסר עשייתם.

ייתכן, והסיבה לעשות במקדש מזבח שברובו הוא אטום, נובעת מהחובה לחבר את המזבח לרצפת העזרה. חיבור שכזה קיים גם אם עוברים בתוך המזבח נקבים דקים, שכן אין באלו לנתק את המזבח מהרצפה. ראייה לכך הוא ה'שית' שהיה מתחת למזבח, שכיוון שאינו מנתק את המזבח מחיבורו לרצפה - עשייתו לא רק שמותרת אלא אף חובה.

יש להעיר, שגם אם הרמב"ם כן אוסר עשיית חללים במזבח, שלא כדעתנו, כיוון שלדעת רוב הראשונים עשיית חללים במזבח מותרת וכפשוט הגמרא, לכן להלכה, מסתבר יותר לפסוק כדעת רוב הראשונים ולהתיר עשיית נקב במזבח.

ז. מאיזה 'חומר' מותר לעשות את צינור הגז?

מזבח העולה במקדש צריך להיעשות מאבנים, ככתוב (שמות כ, כא): "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי". אמנם בפסוק נאמר 'ואם' - רשות ולא חובה, אך במכילתא (דר' ישמעאל, פר' משפטים יט) מובא, שפסוק זה הינו אחד משלושה מקומות בהם הלשון 'אם' מתפרשת כחובה ולא כרשות, וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה א, יג).

לפיכך, יש לברר, האם צינור הגז שמוסיפים למזבח, צריך להיעשות דוקא מאבן, או שמותר לעשות גם מחומר אחר?

בגמרא (זבחים נד, א) מובא תיאור, כיצד היו עושים את מזבח העולה: "כיצד בונין את המזבח? מביאין מלבן שהוא שלושים ושתים על שלושים ושתים וגובהו אמה, ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות, ומביא סיד וקוניה [עופרת] וזפת וממחה ושופך, וזה הוא מקום יסוד; וחוזר ומביא מלבן..."

בדברי הגמרא מבואר, שהטיט איתו מחברים את אבני המזבח מורכב מסייד, זפת, וקוניה - עופרת (רש"י, כתובות קז, ב).

נמצא, איפוא, שעירוב העופרת שהינה מתכת בטיט המזבח אינו משנה את הגדרתו של המזבח כמזבח אבנים. הסברא נותנת, שכיוון שעיקרו של המזבח עשוי אבנים, וכמות העופרת שבו זניחה ובטלה ברוב, לכן, על אף עירוב העופרת במזבח, אין בכך כדי לשנות את הגדרתו כמזבח אבנים. גם חיבורם של ספלי הכסף למזבח, כשהם חלק מגופו של המזבח - אינו משנה את הגדרתו של המזבח כמזבח אבנים.

זאת ועוד, ברבים מכלי המקדש מצינו, שעל אף שצריכים להיעשות מחומר מסויים, אין עשיית חלק מהכלי מחומר אחר אוסרת אותו ומשנה את הגדרתו, כגון:

א. הכיור וכנו צריכים להיעשות מנחושת, ואעפ"כ במכונות שעשה שלמה כבסיס לכיורים, כדי שיוכלו להסיעם בעזרה - היה גם עץ (רש"י מלכים א' ז, כח).

ב. המחטה לחתיית גחלים ביוה"כ היתה עשויה זהב (יומא מג, ב). לקראת עבודת הכה"ג ביוה"כ היו מחברים לה 'ניאשתיקי' (יומא מד, ב). בירושלמי (יומא פ"ד ה"ד) מבואר מהו 'ניאשתיקי': "בכל יום לא היה בה נרתיק, והיום היה בה נרתיק כדי שלא תכבה. ואינו חוצץ? אמר רבי יוסי בי רבי בון: **קבעו במסמר**".

תוסי' (יומא מד, ב ד"ה בכל) מביאים את הירושלמי בנוסח: "כדי שלא תכווה", ולדעתם היו מכסים ביוה"כ את ידית המחתה בנרתיק העשוי עור, כדי שידו של הכהן לא תכווה. נרתיק זה היה מחובר במסמר למחתה, ונהפך להיות חלק ממנה עד שאינו מהווה חציצה בין ידו של הכהן למחתה. כך פירש גם הריטב"א (שם) בפירושו השני.¹⁷

נמצא, איפוא, שגם כשמוסיפים לכיור הנחושת או למחתת יוה"כ העשויה זהב, פריט העשוי מחומר אחר - אין בכך כדי לפסול כלי זה, ולשנות את הגדרתו ככלי נחושת או זהב. לענ"ד, כן הוא גם ביחס למזבח, כאמור לעיל.

לאור דברים אלו, נדמה, שהוספת צינור גז שאינו עשוי דוקא מאבן למזבח - תהיה מותרת. חומר זה יכול להיות כל חומר חוץ מברזל אשר נגיעתו במזבח אסורה, ככתוב (דברים כז, ה): "לא תניף עליהם ברזל". מתכות אחרות יכולות לגעת במזבח, כל עוד לא פוגמות את אבניו, וכגון ספלי הכסף שהיו מחוברים למזבח, וכן כלי הגשת המנחה שהיו עשויים מתכת שאינה ברזל ובשעת הגשתם למזבח, הם היו נוגעים במזבח.

ח. סיכום

בדורות האחרונים חלה התפתחות מדעית וטכנולוגית גדולה מאד באנושות, ואנו מוקפים במכשירים ואמצעים טכנולוגיים שלא היו בדורות קודמים. לענ"ד, אחת מהמשימות שעומדות ויעמדו בפני בוני המקדש תהיה לברר אלו מהטכנולוגיות הקיימות היום ניתן יהיה לשלב בחיי המקדש, כדי לשפר ולשכלל את עבודת ה' המתנהלת בתוכו.

הנושא שנידון במאמר זה הינו אחד מני נושאים רבים עליהם יצטרכו חכמי ישראל ליתן את דעתם. נושאים נוספים עליהם יצטרכו חכמי ישראל ליתן דעתם הם: תאורת חשמל במקדש, צליית בשר הפסח בתנור חשמלי, חימום מי הכיור בשבת, אריגת בגדי כהונה במכונות אריגה חשמליות, ועוד נושאים רבים ומגוונים.

לאור הדברים שהעלינו לעיל, נדמה, שאין בעיה בהזרמת גז אל 'אש המערכה' כדי להעצים את להבותיה. כמובן, שדרכים אחרות אותם מציעה הטכנולוגיה בימינו צריכות לידון אף הם להלכה. לסיום, ברצוני להדגיש, שאין במאמר זה משום פסיקת הלכה אלא הצעת דברים בלבד בפני מי שעליהם מוטלת חובת הפסיקה.

¹⁷ הריטב"א בפירושו הראשון לבבלי מפרש את המושג ניאשתיק כגירסת הירושלמי - ניאשתיק זהו כיסוי על הגחלים, כדי שלא יכבו. כן פירש גם ר"ח.